

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-75-82>

О. І. Приходько, здобувач
кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи і фінансів

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті висвітлюються повноваження представника в адміністративному процесі, порядок їх визначення, обмеження, реалізації та підтвердження. Встановлено, що повноваження представника в адміністративному процесі не систематизовано в КАС України та відсутня їх диференціація залежно від особи, яка є представником. Доведено, що обсяг повноважень конкретного представника визначається залежно від того, представництво якого учасника справи здійснюється, обсягу повноважень наданих представнику таким учасником справи, з урахуванням обмежень, статусу особи, яка є представником.

Охарактеризовано склад прав та обов'язків учасників справи, які можуть бути доручені представнику, порядок та умови обмеження повноважень представника та власні повноваження осіб, які можуть бути представниками в адміністративному процесі. Констатується, що представника можна уповноважити на вчинення лише тих прав, якими відповідна особа володіє відповідно до КАС України як учасник процесу.

Обґрунтовано, що в оновленій редакції КАС України внаслідок гармонізації адміністративного процесу з цивільним скасовано необхідність окремого уповноваження представника на вчинення спеціальних процесуальних прав (відмову від позову, визнання позову, зміну позову, досягнення примирення, оскарження судового рішення тощо) учасника справи, а тому за відсутністю обмежень представник володіє всіма процесуальними правами та обов'язками.

Встановлено, що обмеженню підлягають виключно права представника на вчинення певних процесуальних дій, тоді як не допускається можливість обмеження обов'язків представника, встановлених законом або судом. Власні повноваження осіб, які можуть бути представниками в адміністративному процесі, визначаються положеннями інших актів переважно матеріального права та не можуть обмежуватись довірительом, однак їх реалізація має здійснюватися в інтересах та за погодженням з останнім.

Доведено, що власними повноваженнями наділені адвокат, посадові особи органів або інші осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена та уповноважений представник або довірена особа кандидата; уповноважена особа (представник) партії (блоку), місцевої організації партії, ініціативної групи референдуму, як представники в адміністративному процесі. Виявлено недоліки та прогалини чинного процесуального законодавства та запропоновано внесення змін до КАС України з метою їх усунення.

Ключові слова: адвокат, адміністративний процес, законний представник, обмеження повноважень, повноваження, представник, представництво.

O. I. Prikhodko. Characterization of authorities of representative in administrative process

The present article is concerned with authorities of representative in administrative process, procedure for determining thereof, limits, implementation and confirmation. It is established that the powers of the representative in the administrative process are not systematized in the Code of Administrative Procedure of Ukraine and there is no differentiation in the dependence on the person who is the representative. It was proved, that the scope of authorities of a certain representative should be determined depending on what party to a case was represented, scope of authorities provided to representative by such a party to a case, taking into consideration limits, status of an individual, who was the representative. We described in the article scope of rights and

© О. І. Приходько, 2019

obligations of parties to a case, which could be delegated to representative, procedure and conditions for limits of authorities of representative and own authorities of individuals, who could be representatives in administrative process.

It is stated that the representative can be authorized to exercise only those rights that the relevant person possesses, according to the Code of Administrative Procedure of Ukraine as a participant of the process. It is substantiated that in the updated version of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, due to the harmonization of the administrative process with civil one, the need for separate authorization of the representative to commit special procedural rights (refusal of the claim, recognition of the claim, modification of the claim, conciliation, appeal of the court) was abolished, therefore, in the absence of restrictions, the representative has all the procedural rights and obligations. It is established that only the representative's right to perform certain procedural actions is restricted, while the possibility of limiting the obligations of the representative established by law or court is not allowed.

The own powers of persons who may be representatives in the administrative process are determined by the provisions of other statements, mainly substantive law, and cannot be limited by the principal, but their implementation must be in the interests and in agreement with the latter. It is proved that a lawyer, officials of bodies or other persons have own powers, they are empowered to act in the interests of minors or juveniles or persons who are declared incapacitated by the court or whose capacity is limited and the authorized representative or attorney of the candidate; authorized person (representative) of the party (block), local party organization, referendum initiative group, as representatives in the administrative process. We found out disadvantages and gaps of existing procedural legislation and proposed to make amendments to the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine for the purpose of their elimination.

Key words: lawyer, administrative process, legal representative, limits of authorities, authorities, representative, representation.

Постановка проблеми. Повноваження, виступаючи одним із складників правового статусу будь-якої особи, у тому числі представника в адміністративному процесі, складають його зміст, уособлюючи всі можливі правомочності, визначаючи можливі моделі його правової поведінки. Саме повноваження є рушійною силою, яка визначає функціональний потенціал діяльності представника, дозволяють реалізовуватись йому за своїм призначенням в адміністративному процесі, виконувати покладені на нього завдання і функції.

Повноваження представника в адміністративному процесі не є сталою конструкцією, динамічність якої опосередковується оновленням чинного законодавства та судовою практикою його застосування, у зв'язку з цим, зрештою, й не вичерпується актуальність їх дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти визначення правового статусу представника в адміністративному процесі, його окремих елементів, розглядали у своїх працях В.М. Бевзенко, М.В. Джафарова, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, Ю.О. Лисенко, А.Ю. Осадчий, Н.Б. Писаренко, О.П. Рябченко, М.І. Смокович, С.Г. Стеценко, В.П. Тимошук та багато інших. Однак, зазначена динамічність чинного законодавства та судової практики його застосування, трансформація завдань та вимог до представника в адміністративному процесі обумовлюють необхідність дослідження повноважень представника в адміністративному процесі, їх обсягу у відповідності сучасним умовам. Саме тому **метою** статті є характеристика повноважень представника в адміністративному процесі.

Виклад основного матеріалу. В положеннях Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначення та характеристика повноважень представника і їх перелік відсутні. Закріплення лише загальних ознак таких повноважень, порядку їх визначення та підтвердження ускладнює їх теоретичне розуміння та практику реалізації, зумовлюючи неоднакову, а інколи й помилкову судову практику, що негативним чином позначається на реалізації відповідних повноважень представником, ускладнюючи ефективний захист прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

З положень ч. 1 ст. 60 КАС України вбачається, що для визначення можливості здійснення представником процесуальних прав та обов'язків особи, яку він представляє, використовується поняття «повноваження на ведення справи в суді» без його розкриття. Аналогічне поняття майже в такому ж контексті вживалось і в попередній редакції КАС України. Зміст цього поняття є зрозумілим та охоплюється обсягом процесуальних прав та обов'язків особи, представництво якої здійснюється, а істотне значення має момент набуття представником «повноважень на ведення справи в суді» від відповідної особи, що передбачає обов'язкову фіксацію одним із документів, передбачених ст. 59 КАС України. Так, зокрема, в абз. 2 ч. 2 ст. 59 КАС України зазначається про посвідчення довіреності фізичної особи «на ведення справи» [1]. Отже, зміст та обсяг відповідних «повноважень на ведення справи в суді» перебуває у безпосередньому взаємозв'язку з моментом надання доручення певній особі, яка може бути представником в адміністративному процесі.

Взагалі щодо змісту ст. 60 КАС України автор викладає такі тези. По-перше, незважаючи на назву цієї статті, яка недвозначно натякає на те, що саме в ній згруповано всі норми, якими регулюються повноваження представників, насправді це не так. Наприклад, повноваження законних представників, визначені в ч. 5 ст. 56 КАС України; особливості повноважень представників у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму в ст. 279 КАС України [1]. По-друге, положеннями цієї статті не передбачається диференціація повноважень представників залежно від особи, яка є представником, хоча перелік повноважень таких осіб відрізняється в силу закону.

Певна річ, що встановлене вище обґрунтовується об'єктивною неможливістю систематизувати повноваження представника, оскільки на визначення конкретного обсягу повноважень конкретного представника впливають такі чинники:

- якого учасника справи представляє представник (сторін; третіх осіб; органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; законних представників);
- обсягу повноважень наданих представнику особою, яку він представляє (загальний обсяг прав та обов'язків учасника справи – обмеження = отримуємо набір повноважень конкретного представника);
- ким за своїм статусом є представник (адвокат; законний представник; фізична особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність; посадова особа органів або інші осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена; уповноважений представник або довірена особа кандидата; уповноважена особа (представник) партії (блоку), місцевої організації партії, ініціативної групи референдуму).

Отже, набір процесуальних повноважень представника в адміністративному процесі складається з прав та обов'язків, наданих (доручених) відповідним учасником справи, з урахуванням встановлених обмежень та власних прав та обов'язків, наявних у особи, яка є представником. У зв'язку з цим, є сенс зупинитись на їх детальному аналізі.

Склад процесуальних прав та обов'язків учасників справи. Як вже зазначалось, ч. 1 ст. 60 КАС України передбачено, що представник здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки [1]. Водночас, обсяг процесуальних прав та обов'язків кожного учасника адміністративного процесу відрізняється між собою. Загальні процесуальні права та обов'язки, якими наділені всі учасники справи, встановлені в ст. 44 КАС України, переліки яких є невичерпними, оскільки п. 6 ч. 3 та п. 7 ч. 5 цієї статті передбачено можливість користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами та необхідністю виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом. Наприклад, учасники справи додатково мають такі права: подавати заяви по суті справи (ч. 4 ст. 159 КАС

України); подавати клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження (ч. 2 ст. 168, ст. 259 КАС України); заявити клопотання про розгляд справи за його відсутності (ч. 3 ст. 194 КАС України); отримати копію технічного запису судового засідання (ч. 2 ст. 232 КАС України) тощо, а також такі обов'язки: подати до суду заяву про залучення третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, якщо рішення у справі може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки (ч. 1 ст. 50 КАС України); повідомляти суд про неможливість подати доказ, який вистребує суд (ч. 7 ст. 80 КАС України); повідомити про зміну адреси (адреси електронної пошти, номера факсу, телефаксу, телефону) та причини неприбуття в судові засідання (ст. 131 КАС України) тощо. Додатково обов'язки можуть встановлюватись судом. Так, якщо разом зі стороною, третьою особою у справі беруть участь їхні представники, суд після них, заслуховує їхніх представників, проте може зобов'язати учасника справи визначити, чи буде надавати пояснення тільки такий учасник чи тільки його представник (ч. 3 ст. 209 КАС України).

Процесуальні права та обов'язки сторін щодо розпорядження позовними вимогами, їх збільшення або зменшення, визначення предмета та підстав позову, визнання позову (повністю або частково), примирення додатково передбачені в ст. 47 КАС України [1].

Треті особи згідно зі ст. 51 КАС України мають права та обов'язки, визначені ст. 44 КАС України. Особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, мають також права позивача, тобто визначені ст. 47 КАС України. Процесуальні права та обов'язки органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, визначені ст. 53, 54 КАС України, а саме такі органи та особи мають права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права закінчувати справу примиренням.

Засади визначення та порядок реалізації процесуальних прав та обов'язків законних представників визначено ст. 56 КАС України, зокрема встановлено, що законні представники самостійно здійснюють процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку вони представляють, діючи в її інтересах та можуть доручати ведення справи в суді іншим особам, які відповідно до закону мають право здійснювати представництво в суді [1].

Таким чином, представника можна уповноважити на вчинення лише тих прав, якими відповідна особа володіє, відповідно до КАС України як учасник процесу. Внаслідок цього в літературі майже однотайно визнається, що повноваження представника мають «похідний» характер від процесуальних прав та обов'язків особи, яку він представляє [2, с. 178; 3, с. 103]. Тим не менш, «походження» повноважень представника не свідчать про другорядність представника серед учасників справи. Це самостійний учасник справи, який має свій процесуальний статус, користується наявними у нього повноваженнями на власний розсуд за погодженням та в інтересах свого довірителя.

В аспекті дослідження процесуальних повноважень представника необхідно також звернути увагу на їх класифікацію, зокрема за критерієм необхідності окремого уповноваження. Закріплене в ч. 1 ст. 60 КАС України повноваження на ведення справи в суді дає можливість представнику здійснювати від імені особи всі процесуальні права та обов'язки, за винятком встановлених обмежень [1]. Тобто, законодавством не вимагається вказувати право на вчинення кожної процесуальної дії представником. Однак, так було не завжди, і попередньою редакцією КАС України (ч. 1 ст. 59) передбачалась необхідність спеціального уповноваження на відмову від позову, визнання позову, зміну позову, досягнення примирення, оскарження судового рішення тощо. Ця норма цілком об'єктивно стала критерієм для поділу процесуальних прав та обов'язків на загальні та спеціальні [4, с. 202; 5, с. 201]. Фахівці зазначали, що, на відміну від цивільного судочинства, представник, який бере участь в адміністративному процесі на основі договору, має диспозитивні права лише тоді, коли цими диспозитивними

правами він спеціально наділений у виданій йому довіреності. Якщо про диспозитивні права у довіреності нічого не сказано, вважається, що представник їх не має [6, с. 71–72].

У чинній редакції КАС України внаслідок наближення до положень Цивільного процесуального кодексу України [7] норма, якою було передбачено необхідність спеціального уповноваження, зникла, а отже, за відсутністю обмежень представник володіє всіма процесуальними правами та обов'язками. Втім, аналіз судової практики вказує, що все не так однозначно з визначенням обсягу процесуальних повноважень (прав та обов'язків) представника. Якщо в КАС України передбачається, що представник за загальним правилом володіє всіма повноваженнями (правами та обов'язками учасника процесу), які можуть обмежуватись, то судова практика застосування цих положень наполягає на необхідності безпосереднього зазначення тих повноважень, які надаються представнику. Наприклад, Верховний Суд в ухвалі від 16.10.2018 у справі 806/1357/18 [8], здійснивши системний аналіз ст.ст. 55, 59 КАС України (у редакції до 15.12.2017) зробив висновок, що право на подання і підписання касаційної скарги має особисто керівник або представник, повноваження якого повинні бути визначені у відповідному документі, що посвідчує такі повноваження. Водночас, у довіреності в цій справі представнику було надано право подавати заяви про апеляційне оскарження рішень, подавати апеляційні скарги на судові рішення, користуватися іншими процесуальними правами, наданими чинним законодавством.

У постанові від 12.09.2019 у справі № 810/4842/18 [9] Верховний Суд зазначив, що право на розроблення та подання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру (що було передбачено договором про надання правової допомоги), не є тотожним праву представника на підписання від імені відповідача апеляційної скарги. Отже, і в цьому випадку суд виступив за чітку конкретизацію прав представника.

Аналогічна судова практика зустрічається і рішеннях апеляційних судів. Так, Шостий апеляційний адміністративний суд в ухвалі від 20.02.2019 у справі № 826/12332/18 [10] звернув увагу, що право на подання заяви чи клопотання (що було передбачено довіреністю) не є тотожним правомочності подавати апеляційну скаргу. При цьому, жодних застережень щодо наявності у представника права підписувати такий документ від імені відповідача надана довіреність не містить.

Разом з цим, існує і протилежна практика, яка відповідає оновленим положенням КАС України. Наприклад, в постанові від 06.06.2018 у справі № 804/18451/14 [11] Верховний Суд дійшов висновку, що посилання в довіреності на статті КАС України, якими передбачені відповідні права, достатньо для їх вчинення представником. Тобто касаційний суд підтвердив, що головним є відсутність вказівки на обмеження певних прав представника.

Обмеження повноважень представника. В ч. 2 ст. 60 КАС України встановлено, що обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері [1]. Проаналізувавши це положення, варто зазначити, що обмежується лише право на вчинення певних процесуальних дій, тоді як не допускається можливість обмеження повноважень представника у виконанні процесуальних обов'язків, встановлених законом або судом.

Обмеження встановлюються письмово, відповідно довіреності – безпосередньо під час її вчинення; або ордера – оформлюється адвокатом на підставі договору про надання правової допомоги згідно з Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [12].

Дотримання передбаченої КАС України форми обмеження повноважень представника здійснюється шляхом чіткої конкретизації тих прав представника на вчинення певних процесуальних дій, які представнику вчиняти не дозволяється. В іншому ж випадку вважатиметься, що повноваження представника не обмежено.

Враховуючи, що учасник справи може обмежити повноваження свого представника як в момент оформлення відносин представництва, так і після необхідно звернути увагу на повідомлення суду про такі обмеження. Відповідно до цього в ч. 3 ст. 60 КАС України встановлено, що про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суду шляхом подання письмової заяви [1]. В одному з науково-практичних коментарів КАС України вказано, що в цій частині наведено повідомний принцип припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю [13].

Формою повідомлення суду про обмеження повноважень представника є подання письмової заяви. Якщо у випадку припинення представництва цей спосіб виглядає цілком логічним, то з обмеженням повноважень це не так. Відповідно до ст. 59 КАС України документами, що підтверджують повноваження представників, є довіреність та ордер [1], в яких також мають зазначатись наявні обмеження повноважень (ч. 3 ст. 60 КАС України). У зв'язку з цим нові обмеження також мають бути зазначені в документах, що підтверджують повноваження представників, а ні в іншій письмовій заяві. Саме тому, в разі прийняття рішення учасником справи про обмеження повноважень представника в подальшому, це має здійснюватися шляхом видання нової довіреності або внесенням змін до договору про надання правової допомоги та виготовленні адвокатом нового ордеру, тобто оформлення документів, що підтверджують повноваження представника з урахуванням встановлених обмежень та їх надання до суду. Крім цього, положеннями ч. 3 ст. 60 КАС України не визначається, хто саме повідомляє суд про припинення представництва, обмеження повноважень представника та в який строк.

Зрозуміло, що і особа (учасник справи), і представник володіють інформацією про припинення представництва або обмеження повноважень представника, а тому можуть повідомити про це суд. Разом з цим, якщо у випадку з припиненням представництва обов'язок повідомити суд можливо покласти на учасника справи, то у разі обмеження повноважень представника саме останній має довести до відома суду обсяг своїх повноважень.

Отже, з метою вдосконалення положень ч. 3 ст. 60 КАС України запропоновано викласти її у такій редакції:

«3. Про припинення представництва учасник справи повідомляє суд шляхом подання письмової заяви протягом трьох днів, але не пізніше наступного судового засідання. Про обмеження повноважень представника суд повідомляється таким представником протягом трьох днів, але не пізніше наступного судового засідання шляхом надання документів, що підтверджують його повноваження, оформлених з урахуванням встановлених обмежень».

Власні повноваження представника. Окремі з осіб, які можуть бути представниками в адміністративному процесі (ст.ст. 57, 58 КАС України), мають також власні повноваження в силу свого статусу, які фактично не пов'язані з представництвом конкретної особи, учасника справи, але можуть використовуватись і при здійсненні його представництва. Ці повноваження закріплюються за особою, яка є представником, положення інших актів, переважно матеріального права, та не можуть обмежуватись, однак їх реалізація має здійснюватися в інтересах та за погодженням з довірителем.

Вивчаючи специфіку процесуальних представницьких правовідносин М.В. Джафарова зазначає, що представник для виконання своїх функцій та завдань у адміністративному процесі наділений рядом самостійних процесуальних прав, які в більшості випадків не залежать від волі особи, яку він представляє, і ці права дають змогу представникові в багатьох випадках самостійно визначати свою поведінку в процесі. Звичайно, розмірковує науковець, наявність самостійних процесуальних прав у представника не можна трактувати як абсолютну його незалежність в адміністративному процесі у зв'язку з тим, що певні процесуальні права набуваються представником лише на підставі спеціальних повноважень, наданих довірите-

лем, а тому можна говорити лише про відносну незалежність представника. Поряд із цим, якщо процесуальні представники в окремих випадках і перебувають деякою мірою залежними від довірителя, то стосовно адміністративного суду та інших осіб, які беруть участь у справі, представники є самостійними суб'єктами права [14, с. 77].

Аналіз складу осіб, які можуть представниками в адміністративному процесі, їх правового статусу, дозволяє стверджувати, що такими повноваженнями наділені адвокат (ч. 1 ст. 57), посадова особа органів або інші осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 3 ст. 57) та уповноважений представник або довірена особа кандидата; уповноважена особа (представник) партії (блоку), місцевої організації партії, ініціативної групи референдуму (ч. 1, 2 ст. 279) [1], як представники в адміністративному процесі.

Законний представник (ч. 1 ст. 57) та фізична особа (ч. 2 ст. 57) [1] як представники в адміністративному процесі хоча і мають власні права, зокрема звертатись до органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб відповідно до Закону України «Про звернення громадян» [15], направляти запити на інформацію згідно з Законом України «Про доступ до публічної інформації» [16] їх не можна вважати спеціальними, оскільки ними володіють також і особи, які є учасниками справи.

Яскравим прикладом особи-представника з власним спеціальним статусом, а отже і правами та обов'язками є адвокат. Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [12] визначено професійні права (ст. 20) та обов'язки (ст. 21) адвоката, гарантії адвокатської діяльності (ст. 23), реалізацію права на звернення з адвокатським запитом (ст. 24) тощо.

Посадові особи органів та інших осіб при здійсненні представництва також можуть використовувати повноваження таких органів та осіб. При цьому перелік, обсяги та порядок реалізації таких повноважень визначається законом та іншими документами, які визначають їх правовий статус. Наприклад, посадові особи служб у справах дітей при здійсненні ними представництва дітей в адміністративному процесі використовуватимуть також повноваження цієї служби, згідно з Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [17].

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що обсяг повноважень конкретного представника визначається в залежності від того представництво якого учасника справи здійснюється; обсягу повноважень наданих представнику таким учасник справи, з урахуванням обмежень; статусу особи, яка є представником (власних повноважень).

Обґрунтовується, що внаслідок наближення положень нової редакції КАС України до положень цивільного процесуального законодавства, представник в адміністративному процесі наділяється всіма повноваженнями (правами та обов'язками відповідного учасника справи), крім установлених обмежень. Охарактеризовано порядок та способи обмеження повноважень представника.

Встановлено, що власні повноваження осіб, які можуть бути представниками в адміністративному процесі не можуть обмежуватись довірителем, але їх реалізація має здійснюватися в інтересах та за погодженням з останнім. Доведено, що найбільш законодавчо визначеними є власні повноваження адвоката, Запропоновано внесення змін до КАС України.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, / 35-36/, 37. С. 1358. Ст. 446.
2. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 704 с.

3. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / Т.О. Мацелик, С.Т. Гончарук, А.Т. Суббот. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 520 с.
4. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України : навч. посіб. К. : Прецедент, 2007. 531 с.
5. Курс адміністративного процесуального права України. Загальна частина: підручник / С.В. Ківалов, О.І. Картузова, А.Ю. Осадчий. Одеса : Фенікс, 2014. 342 с.
6. Основи адміністративного судочинства в Україні. (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) / За заг. редакцією Александрової Н.В., Куйбіди Р.О. К. : Конус-Ю, 2006. 256 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
8. Ухвала Верховного Суду від 16.10.2018 р. у справі № 806/1357/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77159798> (дата звернення 01.11.2019 р.).
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 12.09.2019 р. у справі № 810/4842/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84196742> (дата звернення 01.11.2019 р.).
10. Ухвала Шостого апеляційного адміністративного суду від 20.02.2019 р. у справі № 826/12332/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79996736> (дата звернення 01.11.2019 р.).
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06.06.2018 р. у справі № 804/18451/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74616817> (дата звернення 01.11.2019 р.).
12. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
13. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України: Ліга: Закон від 25.04.2018 / за ред. Р.С. Мельника, А.А. Бірюкової. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК008114?an=&ed=&dtm=> (дата звернення 05.11.2019 р.).
14. Джафарова М.В. Суб'єкти адміністративних процесуальних правовідносин при процесуальному представництві. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 76–80.
15. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
16. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
17. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.